

זכור מרים

שיחות רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק

עריכה ומקורות: הרב שלמה אבינר

למען תזכור

בכמה סידורים, יש בסוף תפילת שחרית רשימה של פסוקים הנקראים "זכירות":
 "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך", "זכור את יום השבת לקדשו",
 ועוד כמה. ב"ה, אנחנו בעלי זכרון, אנתנו זוכרים. יש סוג אנשים אפיקורסים, שהם
 שכחנים. הגויים הינם "שכחי אלהים"¹. שכחנות היא חולשה רוחנית של האדם. איננו
 שכחנים. אנו זוכרים היטב את בורא עולם. "ואתם הדבקים בד' אלהיכם"². אנו זוכרים
 היטב יציאת מצרים ומעמד הר סיני. "למען תזכור!" גם דף גמרא יש לזכור היטב ולחזור
 עליו מאה פעמים, מאה פעמים ואחת³. זכירה היא גבורת הכישרון, הכוחות הרוחניים ואף
 הפסיכופיסיולוגיים. שכחה היא חולשה. במקורות פנימיים עמוקים כתוב ששכחה היא
 קליפה, סטרא אחרא, טומאה⁴.

מי אנחנו

לפעמים אדם שוכח את עצמו. עלינו לזכור מי אנחנו, מה אנו ומה חיינו. עלינו לזכור
 "מיהו יהודי" באמת. בתוך המאמצים הגדולים של מציאותנו ובמדינתנו, עלינו לזכור מי
 אנחנו, מה אנחנו בכל תוקף ועוז. נהוג לומר בסוף תפילת שמונה עשרה פסוק, בו נזכר
 השם של כל אחד⁵. בגמרא כתוב שאדם נדרש ליתן דין וחשבון⁶. בעולם הבא, עולם הנצח,

* מתוך שיעור רבנו על פרשת בהעלותך תשל"ב

1. תהילים ט יח. עי' לנתיבות ישראל א ח

2. דברים ד ד

3. חגיגה ט ב

4. זוהר בראשית קצג ב

5. על פי השל"ה

6. "בשעה שמכניסים אדם לדין, אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה

ורביה, ציפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר, שבת לא, א

באותם מצבים רוחניים, אדם צריך להגיש לגיטימציה, פספורט. שואלים אותו: מה אתה? מה שמך? אתה יהודי? יש אנשים מבולבלים ריקניים, "שכחי אלהים". כן יש השוכחים מי הם ואת שמם. אוי ואבוי, אם אדם ישכח מי הוא, חס וחלילה. אנחנו לא נשכח מי אנחנו. נאמר בסוף תפילה ה"שמונה עשרה" שלש פעמים פסוק בו יש זכר לשמנו. נזכור מי אנחנו ומה אנחנו, מה אנו ומה חיינו. נזכור ערך מציאותנו - באופן אישי, - יעקב, חיים וברוך, - וכחלק של כלל ישראל. נזכור את החלק היהודי שלנו, האישי, הצבורי וההיסטורי, מאז ועד הנה, מדורות ראשונים ועד דורות אחרונים.

שכחה היא החולשה היותר גדולה. קיימות כמה שיטות רפואיות לחיזוק הזיכרון, כלומר הזיכרון הפשוט האישי. אך יש זיכרון כלל ישראלי, ציבורי, רוחני אמיתי. זכור ונזכור! זכור ואל תשכח! זכירה היא ביטוי לבריאות הרוח, בריאות הנשמה, בריאות האישיות היהודית.

האדם המדבר

ערכו המיוחד של האדם מוגדר בתחילת מעשה בראשית "ויהי האדם לנפש חיה"⁷. ובתרגום אונקלוס כתוב: "לרוח ממללא", מדבר. זהו מה שבולט באדם לעומת בעלי חיים אחרים. הינו בעל חיים מיוחד: חי מדבר⁸. ניתן לו כח הדיבור, - כמובן לשימוש נכון: "ודברת במ"⁹ ולא בדברים בטלים¹⁰, ולא בלשון הרע.

לאדם הישר, הבריא, הטוב, היהודי - יש תוכן פנימי בחייו שמתגלה בדיבור. אשרי האדם שמשתמש בכח הדיבור שלו כהוגן, בדיבור טוב, נכון וישר ולא בדיבור מקולקל. כח הדיבור של האדם מתגלה בלשון, בשפה. "ה' שפתי תפתח"¹¹. אך לפעמים צורות ביטוי אלה מתקלקלות. בוידוי "על חטא" של היום הקדוש הבא עלינו לטובה, אנו אומרים: "על חטא שחטאנו לפניך בלשון הרע", לשונו של האדם צריכה להיות ביטוי אריסטוקראטי, עילאי, אצילי. אם הדיבור מקולקל ומבולבל, מוטב שלא לדבר. חז"ל אומרים: אם כך, מוטב שתהיה אילם, מוטב לשתוק. "מה אומנותו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאילם"¹¹. "יפה שתיקה לחכמים" ולאחרים על אחת כמה וכמה. ובהמשך דברי חז"ל: "יכול אף לדברי תורה? תלמוד לומר: צדק תדברון"¹¹. כמה טוב לאדם שמדבר טוב, בדברי תורה ובדברי קדושה, בדברי מצוות וגמילות חסדים, בדברי אהבה וחיים, "ואיש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק"¹², - בביטוי ערך האדם המדבר ואהבת האדם.

7. בראשית ב ז

8. כוזרי א לה

9. דברים ו ז

10. יומא יט ב. גרסת מאירי והגהמ"ת"ת סופ"ג

11. חולין פט א

12. ישעיה מא ו

בגמרא, עמוד שלם מוקדש לעניין לשון הרע. לשון הרע הוא דבר נורא. לכאורה הוא חטא אחד מתוך כל החטאים, אך לא כן אומרים חז"ל. ידוע שיש שלושה דברים חמורים בתורה שהם ביהרג ואל יעבור, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים¹³. והנה חז"ל מודיעים לנו שהמספר לשון הרע, כאילו עובר על עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים¹⁴. די בכך! יהרג ואל יעבור! אלו החטאים היותר חמורים באופן מעשי, אך יש גם חטאים רוחניים. בימינו יש אפיקורסים, וזה מאוד לא נעים. השיא הוא כפירה בעיקר. חכמים מתבטאים: המספר לשון הרע הוא כאילו כופר בעיקר¹⁴.

יש צדיקים קנאים שאינם נזהרים מלשון הרע והם כאילו כופרים בעיקר. צריך חרדת קודש מפני קדושת תורה שבעל פה, מפני דברי חז"ל הברורים, חתוכים ומפורשים: לשון הרע היא כעבודה זרה, גילוי עריות שפיכות דמים וכפירה בעיקר!

ותדבר מרים

בין ה"זכירות" בסידור יש "זכור את אשר עשה ד' אלהיך למרים". יש לזכור את יציאת מצרים ומעמד הר סיני, אך גם זאת יש לזכור. זכירה זאת אמורה כלפי התסבוכת של לשון הרע. ענין "ותדבר מרים"¹⁶ יש לו אחיזה בלשון הרע. לשון הרע אסורה בין בפניו בין שלא בפניו¹⁷. קיימים כמה פרטי הלכות ודקדוקים בלשון הרע, אך כל האופנים הם באופן כללי חטא בין אדם לחברו.

"ותדבר מרים ואהרן". מרים התחילה¹⁸, היא היתה דברנית זאת הפטפטנות הנשית. נשים פטפטניות. ¹⁹ אהרן נטפל לה.

לא כן עבדי משה

מרים היתה נביאה²⁰. בודאי אהרן היה נביא²¹. לכן מרים ואהרן אמרו: "הרק אך במשה דבר ד' הלא גם בנו דבר"²². מפרשה זו יצא רווח גדול לכל עם ישראל, לכל דורותיו ולכל

13. סנהדרין עד א

14. ערבין טו ב

15. דברים כד ט

16. במדבר יב א

17. רמב"ם דעות ז ה

18. רש"י במדבר יב א

19. קידושין מט ב

20. שמות טו ב

21. רש"י מגילה יד א ד"ה נבואה שהוצרכה לדורות

22. במדבר שם ב

העולם כולו, המרוכז בשלושה פסוקים. קיבלנו שיעור בהלכות נבואה. "לא כן עבדי משה"²³. קיים הבדל בין נבואת משה רבנו לבין הנבואה של מרים, אהרן או נביאים אחרים. אליכם אני מדבר כך וכך בסוג מסוים של נבואה, בחלום ובמראה, "לא כן עבדי משה... תמונת ד' יביט"²⁴, באספקלריא המאירה²⁵, בראיה ברורה. יש מדרגות בראיה, יש כל מיני ראיות – ויש גם "אגרות הראיה".

יש כאן בירור מצוחצח, דק ומבורר, הבחנת גדרי ההשפעה האלהית בעולם. יש מדרגות בנביאים ובנבואה. משה רבנו הוא התורה²⁷, והנביאים טפלים לתורה, המשך של תורה. קיימים גם נביאים שאינם ממקור התורה, שאינם המשך של משה רבנו: נביאי שקר²⁹. יש כל מיני מדרגות ומצבים. הנבואה היא ממקור התורה, טפלה לתורה. הנביאים הם שמשים לתורה, עוזרים לתורה, מפיצים אור על התורה, – ולא אחרת.

קיימות הרבה מדרגות בהשראת השכינה ובשפע רוח הקודש. יש חילוק בין נביאי בית ראשון לבין נביאי בית שני, חגי, זכריה ומלאכי³⁰. אבל יש לזכור שעיקר כל מדרגות הנבואה הוא התורה.

תורה בארץ ישראל

כשזוכרים את האמיתיות היסודית הזאת, הכל חוזר אל התורה. הכל נמשך ממקור התורה ומגילוי התורה, מדבקות בתורה ומשקידת התורה. "אין תורה כתורת ארץ ישראל"³¹. חז"ל אומרים: "מבקש אתה לראות פני השכינה בעולם הזה? עסוק בתורה בארץ ישראל"³². גם בארץ ישראל יש מדרגות. ירושלים מקודשת מכל ארץ ישראל³³ עסוק בתורה בארץ ישראל, עסוק בתורה בירושלים, עסוק בתורה בהר הקודש בירושלים, עסוק בתורה בישיבה המרכזית בירושלים, באותו מצב לעילא ולעילא. עסוק בתורה של רוממות, התקדמות בתורה, עליה בתורה, סייעתא דשמיא בתורה, בארץ ישראל. במצב כזה מתגלה השראת השכינה בתוכנו ומתוכנו. בישיבה, "איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק"¹², במרכזיות הישיבה, בחדרים של הישיבה, ובכל המדרגות של הישיבה, – בין יחידים בין

23. שם שם ז

24. שם שם ח

25. יבמות מט

27. עי' עולת ראיה א, שלד

28. מלאכי ג כב

29. עי' רמב"ם יסודי התורה ח א-ג

30. יומא ט ב ועי' סוטה מח א

31. בראשית רבה טז ד

32. מדרש תהילים מזמור קה

33. משנה כלים ו

ציבוריים. מתוך המרכז הגדול, של "יגדיל תורה ויאדיר" של הישיבה, בתוך הישיבה, תימשך השפעה של חיזוק התורה מתוכנו על כל מלא רוחב ארצנו, על כל הכלל, כל עם ישראל וכל ארץ ישראל. נזכה בעזרת ד', שעל ידינו ומתוכנו, מתוך חיזוק התורה, בירור הסייעתא דשמיא, והתגדלות בתורה - תימשך גדלות התורה על כלל ישראל ועל ארץ ישראל, ומתוך ארץ ישראל על כל עם ישראל בעזר ד'.

איש לרעהו יאמר חזק, נזכה איש את רעהו, ועל יסוד זה נקבל סייעתא דשמיא אמיתית ממשית, "ללמוד וללמד, לשמור ולעשות, ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה"³⁴. לזכות את הרבים, לזכות את כלל ישראל. דגלי המדבר ילכו ויתחדשו במציאות של תחיית עם ישראל ותחיית תורת ישראל בכל תוקף, בתוכנו ומתוכנו ובזכותנו. נזכה לקידוש השם הגדול, נזכה להיות תלמידי חכמים המקדשים את השם, שעליהם נאמר "ישראל אשר בך אתפאר"³⁵. נזכה בעזרת ד', שריבונו של עולם יתפאר בנו, ואנחנו נתפאר בו, "פארו עלי ופארי עליו"³⁶. הפאר הגדול יתרחב בתוכנו, ומתוכנו על כלל ישראל ועל כל העולם כולו.

"התפארת זו מתן תורה"³⁷. מתוך המשך התחדשות מתן תורה³⁸ נקוה בעזרת ד' לסייעתא דשמיא גדולה, לזכות את הרבים בארץ ישראל ובכלל ישראל, לעם ד', ולתחיה והתקדמות רוחנית שלימה ואמיתית, להעיר את העצמות היבשות³⁹. אצל גדולי ישראל קדמונים כתוב שקיימת תחיית המתים בכל המובנים. המהרשד"ם, שהיה חי בזמנו של הבית יוסף, כותב לגבי הברייתא של רבי פנחס בן יאיר: "תורה מביאה לידי זהירות... רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים"⁴⁰, שתחיית המתים היא התחדשות העולם, מעבר לעולם הזה בו אנחנו נמצאים, אך הוא מוסיף שיש לה עוד מובן. מתוך גדלות רוחנית, תלמידי חכמים גדולי רוח, גדולי תורה וגדולי השפעה רוחנית, גדולים מאוד, יכולים להשפיע השפעה גדולה עד מצב שהם יחיו רשעים, אשר בחייהם קרויים מתים⁴¹. גם זה מובן של תחיית המתים כאשר צדיקים מזכים רשעים, מקולקלים ומבולבלים בישראל⁴².

34. ברכות קריאת שמע

35. ישעיה מט. יומא פו א

36. שיר הכבוד

37. ברכות נח א

38. שיחת רבנו נאמרה אחרי חג השבועות

39. יחזקאל לו

40. עבודה זרה כ, כב

41. ברכות יח

42. "וכשיגיע לזאת המדרגה, יביא אותו לידי קדושה, שיפרוש עצמו מדברי העולם, ובתורת ד' יהגה יומם ולילה, ולא יחשוב כי אם בדברים האלהיים, וכשהיה לו כן, ישפיע עליו ד' רוח ממרום קדשו, וכשהיה לו זה יגיע לידי תחית המתים, וכן דעתי וודאי שיהי מחיה מתים במאמרו כאלישע, שנקרא איש

שנזכה על ידי הכוחות הבריאים, החזקים והגדולים שלנו, בעזר ד' לעשות תחיה גדולה, – תחיה רוחנית, לאומית, פוליטית, ציונית. שנזכה להשפיע שפע רוחני גדול של "ונתתי בכם רוח וחיותם"⁴³. "רוחי" – בכל המובנים, הלכה אגדה, "ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה"³⁴.

אלוהים קדוש, והחיה את בן השונמית, ונקרא איש אלוהים קדוש, ואם תרצה תאמר שיחיה מתים כי הרשעים בחייהם נקראים מתים והוא יחזירם בתשובה ויחיה אותם, כי יהיו דבריו נשמעים אליהם, משא"כ מי שאין בו יראת שמים כי אין דבריו נשמעים" שו"ת מהרשד"ם או"ח יז